

РЯБЧИК РУСЬКИЙ

Fritillaria ruthenica Wikstr.

Родина Лілійні — Liliaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Диз'юнктивноареальний вид на зх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Сх. Європа, Кавказ, Зх. Сибір, Алтай, Середня Азія, Джунгарія. В Україні — лісостепова та степова зони. Адм. регіони: Кв, Чн, См, Чк, Кд, Дн, Пл, Хр, Дц, Лг, Од, Мк, Хс, Зп.

Чисельність та структура популяцій

Популяції нечисельні — від 1 до 10 особин на 1 м² при середній площі від 0,01 до 0,02 га, до 10 до 20 особин на 1 м² (0,01 до 0,05 га). За типом просторової структури — ізольовані локальні, рідше лінійні; за типом вікової структури — повночленні, стійкі, гомеостатичні.

Причини зміни чисельності

Осушування, розорювання, випалювання, зривання на букети, викопування.

Умови місцезростання

Узлісся, чагарники, луки, кам'яністі схили на лужних та кислих ґрунтах. В екотонах між ліськовою і лучно-степовою рослинністю та у лучно-степових угрупованнях. Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 20–60 см заввишки, з бульбоцибулиною, яка у генеративних особин з 2–3 м'ясистих лусок, поміж якими є кілька бруньок поновлення (діток). Стебло пряме, від середини до верхівки улишене. Листки лінійні, нижні і верхні супротивні

або кільчасті, середні чергові; верхні майже ниткоподібні з дуже тонкими, спіральнотакрученими і чіпкими верхівками. Квітки (1–4) пониклі, листочки оцвітини овальні або еліптичні, тупі, 2–3 см завдовжки, зовні темнопурпурові, зсередини жовтуваті, з нечітким шахово-сітчастим малюнком. Цвіте у квітні–травні, плодоносить у травні–липні. Плід крилата шестигранна коробочка. Розмножується насінням і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

При відсутності антропогенного тиску розширює межі зростання. Необхідні інвентаризація місцезростань, контроль стану популяцій. Охороняють в Канівському, Українському

степовому (відділення «Михайлівська цілина» та «Крейдова флора»), Луганському (відділення «Станично-Луганське», «Стрільцівський степ») ПЗ, у НПП «Святі гори», на території ряду пам'яток природи. Заборонено зривання, викопування рослин, порушення умов місцезростань.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують в ботанічних садах: Національному ім. М.М. Гришка, Донецькому, Криворізькому НАН України та університетських: м. Києва, Харкова та ін., Національному дендропарку «Софіївка» НАН України.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації

Байрак, Стецюк, 2005; Бурда, Остапко, Ларин, 1995; Гриценко, 2005; Собко, 2005; Остапко, 2001; Перегрим, Накоп'юк, 2005; ЧКУ, 1996.

Автори: М.М. Федорончук, М.М. Перегрим, В.С.Ткаченко
Фото: Н.О. Гавриленко, Г.В. Бойко (вставка)

ЛІЛІЯ ЛІСОВА

Lilium martagon L.

Родина Лілійні — Liliaceae

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення

Вид з диз'юнктивним ареалом, єдиний дикорослий вид роду *Lilium* L. в Україні, який скорочує своє поширення.

Ареал виду та його поширення в Україні

Євразійський вид: від Середньої, Пд. та Сх. Європи до Зх. і Сх. Сибіру (включаючи пн. частину Монголії). В Україні — в Карпатах, Закарпатті, Передкарпатті, Розточчі, Опіллі, на Поліссі, в Лісостепу. Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Кв, Чн, См, Льв, Ів, Тр, Зк, Чн, Хм, Вн, Чк, Пл, Хр, Од.

Чисельність та структура популяцій

Популяції містять від декількох одиниць до декількох десятків особин різного віку, які зростають групами. Інколи трапляються популяції з декількох сотень особин, зазвичай на освітлених місцях у рівнинних лісах. Місцезнаходження біля населених пунктів відчують значний антропогенний прес, багато з них поступово зникають.

Причини зміни чисельності

Рекреаційне навантаження, збирання на букети, викопування цибулин для пересаджування та як лікарської сировини. Рослина зникає внаслідок вирубування лісів, оскільки потребує часткового затінення.

Умови місцезростання

Листяні та мішані ліси в мезотрофних умовах, насамперед, в їх освітлених місцях — на галявинах, узліссях. В Карпатах — у розріджених лісах, серед лісових та субальпійських

лук — на добре зволжених місцях. Всюди трапляється спорадично. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 50–150 см заввишки. Цибулина яйцеподібної форми, черепитчаста, жовта. Стебло зелене, під суцвіттям безлисте, середні листки по 5–6 в кільцях. Суцвіття китицеподібне, квітки повислі, на довгих квітконіжках, ясно-пурпурові з темно-фіолетовими плямочками, ароматні, зібрані у негусту китицю. Трапляються рослини із іншим забарвленням квітів — жовто-оранжевим, червоним та ін. При розквітанні листочки-оцвіттини закручуються угору, між ними звисають довгий зігнутий стовпчик та шість довгих тичинок.

Плід шестигранна коробочка, яка при дозріванні розтріскується на три частини. Цвіте в червні–липні. Плодоносить у серпні. Розмножується насінням та вегетативно, утворюючи дочірні цибулинки.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Потребує уваги охорона виду на Лівобережній Україні. Охороняють в багатьох природно-заповідних територіях лісової та лісостепової зони — Карпатському БЗ, ПЗ «Розточчя», «Медобори», Рівненському, ННП Шацькому, «Подільські Товтри», в багатьох заказниках. Заборонено зривання та викопування рослин, рубку лісу.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у багатьох ботанічних садах.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, лікувальне, медоносне.

Основні джерела інформації

Заверуха, Андрієнко, Протопопова, 1983; Нестерук, 2000; ЧКУ, 1996.

Автор: Т.Л. Андрієнко
Фото: П. Косінський

ЛІЛІЙКА ПІЗНЯ (ЛЛОЙДІЯ ПІЗНЯ)

Lloydia serotina (L.) Rchb.

(*Bulbocodium serotinum* L.)

Родина Лілійні — Liliaceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Реліктовий вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Аркто-альпійський вид: арктична зона та високогір'я гірських систем Євразії, пн.-зх. та зх. райони Пн. Америки. В Україні — високогір'я Карпат: на хребтах Черногора (г. Говерла, Великі Козли, Петрос, Смотрич, Шпиці), Свидовець (г. Близниця) та Мармароські гори (г. Гропа). Адм. регіони: Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій

Кілька ізольованих невеликої площі популяцій, що нараховують від кількох десятків до кількох сотень особин. Популяції з мікролокусів, що займають від кількох см² до кількох м², іноді лінійні (в тріщинах) — до 50 см завдовжки. Часто формуються клони.

Причини зміни чисельності

Вузька еколого-ценотична амплітуда, заростання оселищ гірською сосною, відсутність екоотопів відповідного типу.

Умови місцезростання

Субальпійський пояс на висотах 1700–1850 м н.р.м. Вузькі щілини, кам'яні ніші та мікротераси, невеликі карнизи крутих, прямовисних скель, кам'яністі урвища, часто на майже оголеному або вкритому відмерлими залишками рослин субстраті. Ґрунт пухкий, багатий на гумус, добре аерований, зі значною домішкою

продуктів вивітрювання та рухляку, помірно зволожений. Трапляється у маловидових угрупованнях союзу *Festucion versicoloris*, діагностичний вид союзу *Oxитропидо-Ельнійон*. Мезогігрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 5–20 (25) см заввишки. Цибулина підземна, вузька, видовжена, обгорнута разом з нижньою частиною стебла темно-бурими волокнистими рештками минулорічних листків. Стебло пряме, 5–15 см заввишки, з 3–5 стебловими листками та однією, рідше, двома квітками. Прикореневих листків два, ниткоподібних, 15–35 см завдовжки, довших за стебло, інколи майже в два рази (var. *carpatica* Zapal.). Стеблові листки коротколанцетні, розширені до основи, 1–2,5 см зав-

довжки, верхні менші від нижніх. Квітки дзвоникоподібні, прямостоячі, листочки оцвітини ланцетні обернено-яйцеподібні, тупі 10–15 мм завдовжки, білі, в основі з жовтою плямою та з трьома червонувато-фіолетовими жилками. Тичинки та стовпчик коротші за оцвітину. Цвіте у червні–липні. Плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням та вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Вид занесено до «Переліку видів судинних рослин, що підлягають особливій охороні на території Закарпатської області». Охороняють в Карпатському БЗ та Карпатському НПП. Необхідний моніторинг сучасного стану популяцій. Заборонено збирання рослин, порушення умов зростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, ґрунтоутвірне, протиерозійне.

Основні джерела інформації

Бесеганич, Кіш, Данилик, 2001; Флора УРСР, 1950; Чопик, 1976; Margittai, 1927; Margittai, 1934; Zapalowicz, 1906.

Автори: Р.Я. Кіш, І.М. Данилик
Фото: Р.Я. Кіш

ГАДЮЧА ЦИБУЛЬКА ГРОНОПОДІБНА

Muscari botryoides (L.) Mill. (*Hyacinthus botryoides* L.; incl. *M. carpaticum* Racib., *M. pocuticum* Zapał., *M. transilvanicum* Schur)

Родина Гиацинтові — Hyacinthaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Ендемічний таксон на пн.-сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Середня та Пд. Європа. В Україні на Закарпатті вихідна раса з $2n=18$ *M. transilvanicum*. Відомо кілька оселищ на схилах вулканічного горбогір'я та одне в Марамороській котловині. Вказівки про зростання на іншій території України відносяться до здичавілих рослин. Описані *M. pocuticum* Zapał. та *M. carpaticum* Racib. потребують дальших досліджень. Адм. регіон: Зк.

Чисельність та структура популяцій
Просторова структура контагіозно-дифузна, щільність популяцій від 20 до 50 особини на м². Площа найбільшого оселища не перевищує 1 га, кілька сотень особин, в інших — нараховують лише по кілька сотень, або навіть десятків особин. У популяціях переважають дорослі особини.

Причини зміни чисельності
Освоєння схилів під сади та виноградники, рекреаційне та пасовищне навантаження, викопування рослин, зривання на букети.

Умови місцезростання
Світлі ксеротермні діброви, узлісся, вторинні лісові ценози на багатих теплих бурих ґрунтах, сформованих на делювії магматичних порід, в угрупованнях кл. *Quercus-Fagetea*, *Quercetea*

pubescentis, зрідка у вторинному угрупованні з *Robinia pseudoacacia*. Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Геофіт. Ефемероїд. Багаторічна трав'яна рослина 12–30 см заввишки. Цибулина до 15–20 мм в діаметрі. Листків 2–4, прикореневі, до 30 (15–20) см завдовжки та 5–13 мм завширшки, плоскі, на кінцях зрослі в ковпачок. Суцвіття з 20–30 квіток, китицеподібне. Плідні квітки на коротких (3–5 мм) квітконіжках, пониклі, забарвлення — від білувато-блакитного до темно-синього. Неплідні, майже сидячі, дрібніші та світліші. Плід тригнізда коробочка. Насінини округлі, темно-коричневі. Цвіте у квітні–травні. Плодоносить у травні. Розмножуються насінням та вегетативно (дочірніми цибулинами).

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Занесено до «Переліку видів судинних рослин, що підлягають особливій охороні на території Закарпатської області». Охороняють в заказниках «Мочарка» та «Шияня». Необхідним є створення охоронних об'єктів у місцях зростання виду, контроль стану популяцій, культивування у ботанічних садах, репатріація в місця, де вид раніше зустрічався. Заборонено збирання рослин, освоєння територій під сади та виноградники, організацію випасу та місць рекреації.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Хоча типовий *M. botryoides* культивують у ботанічних садах, однак карпатська раса в колекціях відсутня.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, медоносне.

Основні джерела інформації
Флора УРСР, 1950; Дашко-Шпрингвальд РД., 1996; Дашко-Шпрингвальд, 2000; Крічфалушій, Вайнагії, Андрик, Дашко, 1999; Somlyay, 2003; Somlyay, Pintér, Csontos, 2006.

Автори: Р.Я. Кіш, Є.Й. Андрик
Фото: Р.Я. Кіш

